

Centro Studi Somali
Università degli Studi Roma Tre

QAAMUUSKA AF-SOOMAALIGA

diyaarintii
ANNARITA PUGLIELLI iyo CABDALLA CUMAR MANSUR

ROMA TRE-PRESS

2012

Tommaso Casella, *inv. 2012*

QAAMUUSKA AF-SOOMAALIGA

diyaarintii

ANNARITA PUGLIELLI iyo CABDALLA CUMAR MANSUUR

ROMATRE-PRESS
2012

Progetto e coordinamento scientifico: Annarita Puglielli

Madaxda Tifaftirayaasha:

Annarita Puglielli, Cabdalla Cumar Mansuur

Guddiga Cilmibaarista:

Annarita Puglielli, Axmed Cabdullaahi Axmed, Cabdalla Cumar Mansuur, Ciise Maxamed Siyaad, Axmed Cartan Xaange, Maryan Faarax Warsame, Dahabo Faarax Xasan, Cabdi Daahir Afey

Tifaftirayaasha:

Axmed Muuse Kayd, Cabdullaahi Maxamed Shirwac, Maxamed Cilmi Toxow, Cumar Maxamed Siyaad, Ibraahim Nuur Faqaburaale, Xasan Ibraahim Macallin, Cabdi Daahir Afey, Cabdullaahi Xasan Rooble, Axmed Cabdikariim Xirsi, Amiin Maxamed Cali, Maxamed Soofe Xasan, Daahir Cali Cumar, Saciid Cusmaan Keenadiid, Aw Jaamac Cumar Ciise, Cali Axmed ‘Mudiir’, Axmed Xasan Axmed

Aqoonyahannada aan ka helnay wadashaqayn:

Roberto Ajello, Giorgio Banti

Elaborazione dati ed impaginazione:

Renato Moretti – Centro Linguistico di Ateneo

Coordinamento editoriale:

Gruppo di Lavoro ROMA TRE-PRESS

Edizioni: ROMA TRE-PRESS ©

Roma 2012

ISBN: 978-88-97524-02-1

<http://www.romatrepress.uniroma3.it>

Tusmada Buugga

GOGOLDHIG	V
EREYADA LA ISKU GAABIYAY	XXI
QAAMUUSKA	1
NAXWAHA AF-SOOMAALIGA OO KOOBAN	895
SHAXANNADA	921

Gogoldhig

Qaamuuskani waa mirihii hawl adag oo muddo dheer soo socotay. In uu mudadaas dheer qaato waxaa ugu wacan maadaama uu qayb ka ahaa sababihii loo sameeyey mashruuca Cilmibaarista Soomaaliyeed (Studi Somali)¹, waxaa hawlgalkiisu billaabmay kaddib markii la soo saaray sannadka 1985 Qaamuuska Soomaali-Talyaani (Agostini F., A. Puglielli e Ciise M. Siyaad, Dizionario Somalo-Italiano, Roma, 1985); sababta ay hawshiisu u adkaatayna waxay ahayd iyadoo billowgii dagaalka sokeeye ee 1991 uu caqabad ku noqday sii wadidda hawshii qimaha lahayd ee lagu qabtay Akademiyadii Fanka, Suugaanta iyo Sayniska ee Muqdisho. Waxaase nasiib wanaag ah in dalka Talyaaniga ay yaaleen nuquillardii macluumaadkaas oo laga shaqeeynayey ilaa muddadaas. Inkastoo qaybo ka mid ah oo aan nuqulkooda la haynini ay ku baaba'een Soomaaliya, intooda badani way badabaadeen. Joogsiga mashruuca iskaashiga "Somalia-Italia" iyo burburkii ku dhacay Jaamacaddii Ummadda Soomaaliyeed iyo Akedemiyadii, sida hay'adaha kale ee qaranka, iyo guud ahaan xaaladiihii colaadeed ee dalka ka jiray waxay sababeen in dib u habayn xoog leh lagu sameeyo mashruuca qaamuuska. Arrintan iyada ah dhowr jeer ayaan horay uga faalloonay (Puglielli 1995, Puglielli e Bitocchi 2009)².

Waxaa noo suurtaggeli wayday in waxyaabo aan ku taamaynay in aan si fiican ugu falanqayno qaybo gaar ah, sida: ereyada farsamada, aqoonta dhirta iyo xoolaha iyo kuwa kale, sidaas ay tahay arrimahaas nagama horjoogsanin dhamaystirka hab daabacaadda qaamuuskan oo aan maanta u soo bandhigayno

¹Mashruuca Cilmibaarista Soomaaliyeed, oo la bilaabay sannadka 1977-78, wuxuu ka mid noqday mashaaric cilmi-afeed oo lagu hormarinayey iskaashiga dhex yiil Talyaaniga iyo Soomaalida, gaar ahaan Wasaaradda Arrimaha Dibadda ee Talyaaniga iyo Jaamacadda Ummadda Soomaaliyeed ee Muqdisho (AAVV, Atti dei Convegni Lincei 107, *Lingua, pensiero scientifico e interculturalità: l'esperienza dell'interazione universitaria in Somalia*, Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1994.)Mashaaricdaas hadafkoodu kuma ekayn keliyah in la hagaajiyo habka loo baro ardayda af talyaaniga si ay ugu suurtowdo in ay af talyaaniga ku bartaan maadooyinka looga dhigo kulliyadaha kala duwan ee Jaamacadda, wuxuu kaloo yoolkiisi ahaa in si cilmiyeysan loo baaro af-soomaaliga xagga codayıtiisa, dhismihiisa iyo ereyadiisaba, afkaanoo ah mid dhawaan loo yeelay far-qoraal, noqdayn afka rasmiga ee qaranka soomaaliyeed (Abdalla O. Mansur *Il somalo dalla oralità alla scrittura*, in Atti dei convegni Lincei 107, 1994).

²Puglielli A., *The Somali Language Lexical Project: Aims and Methods* in M. Putz (ed.) *Discrimination through Language in Africa*, Berlin-New York,Mouton de Gruyter, 1995.

Puglielli A. e F. Bitocchi, *Qaamuuska Af-Soomaaliga. The Great Somali monolingual Dictionary*, in A. Puglielli, (ed.), *Lessons in survival: the language and culture of Somalia.Thirty years of Somali studies*. Studi Somali 13, Torino, Harmattan Italia, 2009.

guud ahaan aqoonyahannada, gaar ahaana bulshada soomaaliyeed ee ku nool gudaha dalka soomaaliyeed ama dibaddiisaba, annagoo aaminsan in luqaddu ay matasho shayga ugu muhimsan ee ummad lagu aqoonsado (identity), qamuusna uu yahay waxa lagama maarmaanka u ah adeegsiga luqadda (Puglielli 2001)³.

Qaamuuskan, dabcan ma aha mid matalaya heerka kamadambeyska ah ee loo sameeyn karo qaamuus af-soomaali, laakiin waxaan filaynaa in uu noqdo mid si wacan looga faa'idsan karo mustaqbal ka xagga diyaarinta qaamuusyo midkan ka baaxad weyn. Si kastaba ha ahaatee, qaamuuskan halka luqadeed qaabkiisa, markii laga eego xagga daraasaadka guud ee afafka Afrikada madow, waxaa la oran karaa in uu ka mid yahay qaamuusyada fara ku tiriska ah.

Dhowr jeer ayaan ka hadalnay habka aan u adeegsannay diyaariinta Qaamuuskii hore *Soomaali-Talyaani* (DSI) oo ereyadiisii aasaaska u yihiin qaamuuskan iyo sida aan ugu hawlgalnay ballaarinta micnaha iyo ereyada macluumaadka kala duwan. Sidaa darteed waxaa keliya aan halkan ku soo bandhigaynaa raadraacyada si ay uga faa'idsato ciddii doonaysay in sii baarto mawduuca.

Waxaan doonaynaa in aan halkan ku soo bandhigno wixii wargelin ah oo dhan oo lagama maarmaanka u ah sidii wax badan looga faa'idsan lahaa qaaamuuskan muhimka ah, inkastoo uu daldaloolo lahaan karo, waxaanna ku rajaweynnahay in ay ka faa'idsan karaan dadka hawlahan u dhuundaloola, aqoonyahannada iyo dadweyne fara badan iyo xataa dugsiyada soomaaliyeed markii dib loo dhiso.

1. Taariikh kooban oo ku saabsan qaamuuska

Ereyada aasaasiga ah ee lagu billaabay qaamuuskan waxay ahaayeen ereyadii qaamuuska *soomaali-talyaani* (DSI) oo la daabcay sannadkii 1985. Ereyadaas tiradoodu waxay ahaayeen qiyaastii 30.000 oo lagu soo xulay baaris lagu sameeyey qaamuusyadii markaa jiray oo idil oo ay ku saabsanaayeen af-soomaaliga oo lagu tarjumay af kale, laga billaabo midkii uu Reinisch sameeyey sannadkii 1902, iyo qaamuuska keliya ee hal af ku qoran ee markaas jiray oo ah midkii Yaasiin Cusmaan Keenadiid⁴ oo qiyaastii ka kooban 15.000

---

³Puglielli A., *Language and identity*, in Lilius M.S. (ed.) *Variations on the theme of Somaliness*, Turku, Center for Continuing Education, Abo Accademy University, 2001.

⁴Yaasiin C. Keenadiid, Qaamuuska Af-Soomaaliga, Firenze, 1976.

erey, intaa waxaa sii dheer ereyadii ka soo baxay lafagurkii lagu sameeyey qoraallo fara badan oo af-soomaaliga lagu qoray laga billaabo sannadkii 1972.

Haddaba hawshu waxay ku billaabatay in af-soomaali ahaan lagu qeexo micnaha ereyada ku qoran qaamuuska DSI iyadoo la raacayo qaacido iyo nidaam ay degsadeen cilmbaarayaal ka kooban talyaani iyo soomaali oo ka mid ahaayeen xubnaha mashruucaas. Waxaa kuwaas lagu sii kordhiyay markii dambe ereyo kale oo meelo kala duwan laga keenay, ha ahaadeen isla ereyadii markaas la hayay kuwa la micna ah ama ha ahaadeen ereyada ku saabsan kasmada, farsamada iyo cilmiga oo markaas loo baahnaa in loo adeegsado dib u habeynta buugaagta dugsiyada, waxaana lagu dhaqaaqay in la soo xulo ereyada aasasiga ee u gaarka ah maadda walba (xisaabta, fiisikiska, taariikhda iwm.). Eereyadaas iyo micnahooda oo soomaali ah waxaa soo diyaariyey Xafiiskii Manaahijta ee Wasaaraddii Waxbarashada, xilligaasuna waa dhammaadkii 80meeyadii⁵.

Taariikhdan kooban waxaan ku soo gunaanadaynaa in aan idin xasuu sinno dhammaan dadka siyaabo kala duwan iyo muddo kala duwan ay uga qaybqaateen hirgelinta mashruuican laga billaabo 1985tii. Inkastoo qaarkood ay geeriyoodeen weli xasuustayada kama suulin. Liiskani waa magacyadii dadka taabbaggeliyay hawshan.

Guddiga Cilmibaarista:

Annarita Puglielli, Axmed Cabdullaahi Axmed, Cabdalla Cumar Mansuur, Ciise Maxamed Siyaad, Axmed Cartan Xaange, Maryan Faarax Warsame, Dahabo Faarax Xasan, Cabdi Daahir Afey.

Tifaftirayaasha:

Cabdalla Cumar Mansuur, Axmed Muuse Kayd, Cabdullaahi Maxamed Shirwac, Maxamed Cilmi Toxow, Cumar Maxamed Siyaad, Ibraahim Nuur Faqaburaale, Xasan Ibraahim Macallin, Cabdi Daahir Afey, Cabdullahi Xasan Rooble, Axmed Cabdikariim Xirsi, Axmed Xasan Axmed, Amiin Maxamed Cali, Maxamed Soofe Xasan, Daahir Cali Cumar, Saciid Cusmaan Keenadiid, Aw Jaamac Cumar Ciise, Cali Axmed ‘Mudiir’.

Waxaa kaloo xusuus mudan gacanta aan ka helnay shaqaalahii Xafiiska Manaahijta oo nasiib darro magacyadooda aan waynay meel aan u raacno.

Aqoonyahannada aan ka helnay wadashaqayn:

Roberto Ajello, Giorgio Banti.

---

⁵ Arrintan oo tifaftiran waxaa laga heli karaa qoraalkii. Puglielli A. iyo F. Bitocchi (2009).

2. Habka uu u samaysanyahay qaamuusku

Waxaa halkaan ku soo bandhigaynaa warbixinno fududeynaya la tashiga ama adeegsiga Qaamuuska.

Erey kasta ee ka mid ah qaamuuskan oo la fasiray wuxuu leeyahay arrimaha ama qaybaha soo socda oo la xariira sharraxaadda ereyga:

- a) Ereyga soomaaliyeed ee la fasirayo
- b) Qaybta naxweed ee uu ereygaasi ka tirsanyahay
- c) Tilmaan muujinayso rogrogmadka eryga marka uu yahay fal ama magac.
- d) Qeexidda micnaha ereyga
- e) Erey la mid ah ama la micna ah ereyga la fasirayo⁶

Si loo muujiyo sida ay isugu xigaan waxyaabaha loo adeegsaday sharraxaadda eryga waxaa tuaale ahaan u soo qaadanaynaa ereyga *falki* oo raacsan afar qaybood oo la xiriira fasiraaddiisa:

ereyga <i>falki</i>	qaabnx. f.g2	isrogrogga (-iyay, -isay)	micnaha <i>falko samayn;</i>	lamidka <i>falag2</i>
------------------------	-----------------	------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Qaybahan warkooda oo faahfaahsan waxaa ku cad qodobbada soo socda, xagga dambe ee qaamuuskana waxaa ku lifaaqan “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban” oo loogu talaggaly in uu sii faahfaahiyo wixii war ah ee aan halkan ku caddayn.

2.1 Ereyada qaamuuska iyo nidaamka loo taxay

Isku xigga xarfaha ku billaabma ereyada la micneeynaayo waxaan u doorannay habka uu Yaasiin Cusmaan Keenadiid u adeegsaday qaamuuskiisa, yacnii habka iskuxigga alifba’da Laatiinka, sababaha aan u doorannayna labo arrimood ayaa ugu muhimsan:

- a) Maadaama ummadaha badan ee fartoodu tahay midda Laatiinka ay qaamuusyadooda si isku mid ah u adeegsadeen habka isku xigga alifba’da, waxaan doorbidnay in qaamuuska af-soomaaliguna uusan ka duwanaan habkaas caalamiga ah.
- b) Maadaama shaqallada af-soomaaligu ay leeyihii xarfo u gaar ah sida shibbanayaasha waxaa nala habboonaatay inaan laga soocin shibbanayaasha, yacnii in meel gooni ah lagu taxo ereyada ku bilaabma shaqallada waa laga fiicanyahay, gaar ahaan marka qaamuus la samaynaayo.

---

⁶ Ereyga la midka ah erey kale (varient) isna gooni ayaa loo qoray, laakiin halka lagu qori lahaa qeexidda micnihiisa waxaa ku qoran oo keliyah ereyga la micnaha ah, kaasoo loola jeedo “ereygan micnihiisa ka eeg midkan kale e la midka ah (Id)”.

Waa kan habka isku xigga alifba’da ee qaamuuskan:

A, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, q, r, s, t, u, w, x, y.

Xarfaha *dh*, *kh*, *sh* ereyadooda gooni uma qorna, waxay ku kala jiraan halka ay kaga aaddanyihiin taxanaha xarfaha *d*-, *k*-, *s*-, habkaanna afafka kale ayay la wadaagaan, sida “*sh*-”-da af ingiriisga oo laga dhix helo halka ay kaga aadantahay ereyada ka bilaabma xarafka “*s*-”.

Ereyada qaamuuskan waxaa loo adeegsaday far-soomaaliga rasmiga ah oo aan wax laga beddelin, laakiin mararka qaarkood ayaan u baahannay in aan ku kordhinno calaamo yar si aan u kala saarno ereyada qaabkooda qoraalku isku midka yahay micnahooduse ay kala duwanyihiin, waxaana lagu kala saari karaa oo keliya shaqalka ay wadaagaan oo laba siyood loogu dhawaaqo. Sida aad ku arki doontaan qaybta dambe ee qaamuuska “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban”, shaqal walba labo siyood oo kala duwan ayaa loogu dhawaaqaa: mar waa culusyahay, marna waa fududyahay, sida labadan erey:

*duul² f.mg1 (-uulay, -uushay) Dad badan in ay dagaal qaadaan u bixid
duul² f.mg1 (-uulay, -uushay) 1. Diyaarad, shimbir iwm hawada dhexdeeda marid. 2. Diyaarad iwm ku safrid*

Ereyga hore wuxuu leeyahay shaqal culus, sidaa darteed shaqalka “*yu*” hoostiisa waxaa ku astaysan calaamad yar. Ujeeddadu ma aha in aan wax ku kordhinayno alifba’da soomaaliyeed, laakiin waa si loo fududeeyo kala garashada labada erey ee noocaan oo kale ah oo aanay ku dhix jirin weero laga dheehan karo micnahooda.

2.2 Ereyada qaabkoodu isku midka yahay

Laba erey ama in kabadan oo qaab ahaan isku si loo qoro laakiin ay ka kala duwanyihiin naxwa ahaan iyo mienna ahaanba waxaa la kala siiyaa lambaro isku xiga: magacyada ayaa la hormariyaa, falalka ayaa lagu xijiyyaa, kaddibna qaybaha kale ee ereyada, magacyadana kuwa labka ayaa laga hormariyaa kuwa dheddigga. Tus.

beer² m.l (-rar, m.l) 1. Xubin uurkujirta ah lafdhabarleyda ka mid ah midabkeedu madow guduud ku dheehanyahay ah oo samaysa xammeetida, dhiiggana wixii sumeynaya ka ilaalisa. 2. Qaybta dhexe ee miraha jilicsan, qolof ku dhaaaran oo uu geedku ka dhasho.

beer² m.dh (-ro, m.l) Dhul la falay oo dhir, miro, badar iwm lagu abuuri karo.

beer³ f.g1 (-ray, -rtay) 1. Dhul miro ku abuurid. 2. Ku b.: dareen gaar ah ku abuurid (qof).

2.3 Ereyga iyo qeexidda micniihiisa

Ereyada micnahooda, oo qaarkood ay la socdaan tusaalooyin, waa la soo koobay markii laga reebo ereyada cilmiga la xiriira oo qaarkood si gaar ah loo faahfaahiyay, gaar ahaan kuwa af-soomaaliga ku cusub. Ereyadan micnahooda, sida aan korba ku soo xusnay, waxaa ka shaqeeyey qeexiddooda aqoonyahanno ka shaqayn jiray Xafiiskii Manaahijta ee Wasaaraddii Waxbarashada. Waa laga yaaba in qaarkood ay leeyihiin daldaloolo, laakiin ulajeeddadayadu waxay tahay in ay noqdaan kuwa laga ambaqaadi karo ama ay ka shidaal qaataan dadka doonaya inay diyaariyaan qaamuus cilmiyeed ama ay abuuraan ereybixinno loo adeegsado diyaarinta buugaagta dugsiyada.

Billawga qeexidda ereyga waxaa ku yaalla laba bil oo dhexdooda uu ku qoran yahay magaca maaddada oo la soo gaabiyey, sida (*daaw.*) = *Daawo*, (*ftis.*) = *fiisikis*. Xitaa magacyadan iyo qaabkooda gaaban waxaa laga dhex helayaa taxanaha ereyada la soo gaabiyey. Wuxaan tusaale ahaan halkan ku xusaynaa erey cilmiyeed iyo micniihiisa:

falnaq m.l (daaw.) Hawl uu fuliyo, ogaan la'aan, xiriirka ugu fudud ee unug maskaxeed iyo muruq. Sidaas darteed dareenka xannunka leh sida irbad mudid waxay keenleysaa dhaqaaq deg-deg ah oo faraha lala boodo inta maskaxdu ayan amar u soo dirin muruqii ay saameysay.

Haddii erey uu leeyahay hal micne wax ka badan hal mar uun baa la qoraa ereygaas, micna kasta ee uu leeyahayna ereygaas lambar ayaa la siiyay, sida ereygan:

baar m.l 1. Fiidda sare ee geed ama timo iwm. 2. Dhogor dhaadheer ah oo ka baxda kuruska geela dushiisa. 3. Ciyaarta daba-ka-eriga, hal mar oo turubka la qeybiyo laguna ciyaaro. 4. Isha baalkeeda. 5. (-rar, m.l) Meel lagu iibsho cabitaanka iyo cunto fudud.

Waxaa la arkaa mararka qaarkood erey ay soomaalidu micne kala duwan u taqaanno, yacnii erey micniihiisa sida gobollada woqooyi looga yaqaan si ka duwan ayaa gobollada koonfureed looga yaqaanna. Hadaba, ereyga noocas oo kale ah waxaa la siiyey labadiisa micne ee kala duwan, sida ereygan:

iskadhal m.kh 1. I. ah: *qof labadiisa waalid aysan isku jiinsiyad ahayn.* 2. I. ah: *qof labadiisa waalid ay isku qoys yihiiin.*

2.4 Ereyada isku micnaha leh (variant)

Ereyada micna ahaan isku midka ah laakiin yara kala duwan qoraalkooda waxaa loo qoray iyadoo la raacayo nidaamka soo socda:

- a) Haddii ereygu uu leeyahay hal micno oo keliyah ereyga la midka ah (ld) waxaa la dhigaa meesha ugu dambaysa qeexidda micnahaas, sida eryga *falki* aan kor ugu soo aragnay.

falki f.g2 (-iyay, -isay) *Falko samayn. ld falag2*

- b) Haddiise ereygu uu leeyahay in ka badan hal micno oo ereyga la midka ahina uu la wadaago hal micno oo keliyah, inta kalena aan la wadaagin, waxaa ereyga la midka ah loo yeela lambar gaar ah. Tus.:

bariido m.dh 1. *Casho baartay oo maalintii xigtay gaartay.* 2. *ld bariidin:* *Salaanta kolka waagu beryo.* 3. *Hanti laga bixiyo gabar guur laga doonayo oo la siiyo soddohda.*

bidhaan m.l 1. *Muuqaal meel fog laga arko.* 2. *Tiro aad u yar oo ari ah oo gaar u daaqa.* 3. *ld bidhaamid.*

- c) Haddii ereyga la midka ahi uu la wadaago ereyga la fasirayo inta micno ee uu leeyaaahy oo dhan, waxaa ereyga la midka ah (ld) lagu qoray dhammaadka qeexidda micnaha ugu dambeeya. Tus.:

foof m.l 1. *Xoolo daaq doonad ah.* 2. *Meesha xooluhu daaqaan.* 3. *Inta u dhexeysa xerada iyo daaqsinta.* 4. *Kadin geel ah.* 5. *Daaq.* 6. *ld foofid. ld soof.*¹

- d) Maadaama af-soomaaligu, qoraal ahaan, aanu weli si fiican u wada midoobin, waxaa ku badan ereyo isku mid ah, laakiin soomaalida ku kala nool gobollada qaarkood ay ugu dhawaaqaan amaba u qoraan siyaabo yara kal duwan. Haddaba si aan cidna loogu eexanin waxaan isku daynay inaan ku qorno qaamuuska kuwa adeegsigooda aadka ugu badanyiihin, sida kuwa soo socda oo laba qaab loo adeegsado:

tabar

tamar

<i>baratami</i>	<i>bedertami</i>
<i>quraanyo</i>	<i>quraanjo</i>
<i>tallaabo</i>	<i>tillaabo</i>
<i>dhifasho</i>	<i>dhufasho</i>
<i>dhacaan</i>	<i>dheecaan</i>
<i>necbaan</i>	<i>nebcaan</i>
<i>ningax</i>	<i>lingax</i>
<i>siyaaso</i>	<i>siyaasad</i>
<i>dayuuro</i>	<i>diyaarad</i>
<i>iwm</i>	

Ereyadan kor ku xusan, oo mid waliba leh mid la mid ah, iyo wixii la halmaalaba waa la qoray, mid baase la micneeyey, midka kalena waxaa keliya oo horiisa lagu qoray *Id*. (la mid ah) iyo ereyga kale ee la micneeyey oo loola danleeyahay “micniiisa ka raadi ereygaa kale ee la midka ah”. Tus.

quraanyo *m.dh.u*, *Cayayaan yaryar jaadad badan, beelbeel u degta oo aan baalal lahayn, lehna lix addin iyo labo gees; quraanjo.*

quraanjo *m.dh.u*, *Id quraanyo*.

- e) Qaar ka mid ah eryada isku midka ah oo dhigaalkoodu uu kala yara duwanyahay ayaa ogaal ahaan ama ulakac looga tagay, maadaama aanay wax faa’ida ah ku soo kordhinaynin qaamuska culays mooyee. Labada erey ee isku midka ah oo labadoodaba caadi ahaan la adeegsado mid uun baa laga doortay, kaasoo inta badan qoraal ahaan adeegsigiisu badanyahay. Ereyadaas labada dhawaaq ee kala duwan leh waxaa ka mid ah kuwa kala leh xarfahan kala duwan ee soo socda:

<i>-rn-</i> (<i>furnay</i>)	<i>-rr-</i> (<i>furray</i>)
<i>-i/a/y+snaa</i> (<i>ducaysnaa</i>)	<i>-i/a/y+sanaa</i> (<i>ducaysanaa</i>)
<i>-ln-</i> (<i>dilney</i>)	<i>-ll-</i> (<i>dilleyn</i>)
<i>-a-</i> (<i>hawl</i>)	<i>-o-</i> (<i>howl</i>)
<i>-a-</i> (<i>gabar</i>)	<i>-e-</i> (<i>geber</i>)
<i>q-</i> (<i>qalad</i>)	<i>kh-</i> (<i>khalad</i>)
<i>-ng-</i> (<i>hingo</i>)	<i>-gg-</i> (<i>higgo</i>)
<i>-iy-</i> (<i>u kaadiyey</i>)	<i>-sh-</i> (<i>u kaadshay</i>)
<i>-r-</i> (<i>ma jirto</i>)	<i>-dh-</i> (<i>ma jidho</i>)
<i>-ey</i> (<i>erey</i>)	<i>-ay</i> (<i>eray</i>)
<i>-ay</i> (<i>kariyay</i>)	<i>-ey</i> (<i>kariyey</i>)

Ereyada leh xarfaha ku taxan safka bidix, oon tusaale ahaan u soo qaadannay ereyo qaarkood, ayaa ah kuwa ku qoran qaamuuskan, xarfaha taxanaha kale ee midig waa kuwa la midka ah ee aan ku xusnayn halkan. Taas waxay la micna tahay, haddii aan tusaale ahaan u soo qaadanno, in erey kasta ee ka mid ah qaamuuskan oo xarfihiiisa ka mid ah –**rn** oo isku xigaan, waxaa suurtaggal ah in uu jiro erey la mid ah oo labadaa xaraf ka dhigaya qaabkan – **rr**. Labada cod ee ugu dameeya **ey** iyo **ay** waa la wada adeegsaday inkastoo labadooduba ay leeyihiin kuwa u dhigma oo la midka ah: **ay** iyo **ey**. Arrintan go'aankeeda waxaan qaadannay kaddib markii aan la tashannay odayaashii soomaaliyeed ee gacanta weyn naga siiyey diyaarinta qaamuuskan.

3. Sifaynta erey naxweydyada kala duwan

Halkan waxaan ku xusynaa oo keliya magacyada erey naxweydyada ugu muhimsan, laakiin qaybta “Naxwaha af-soomaaliga oo kooban” ayaan si faahfaahsan oo tusalooyin leh ugu qaadaadhignay. In kastoo magacyada ereyada naxweed oo dhan iyo qaabkooda la soo gaabiyay ay ku xusanyihiin meel gaar ah, waa kuwan qaarkood: magac (magac lab, magac dheddig), fal (fal-gudbe, fal-magudbe, fal-labagudbe), magacuyaal, magac faleed, magac khabareed, tilmaame, qurub (diiradeeye, xiriiriye, horyaale iwm).

Waxaa halkan laga dareemayaan in sifadu ay ka maqantahay taxanaha magacyada erey naxweedyada kor ku xusan. Sida aqoonyahanka Adrzejewski uu ku taliyay, waxaanu ka dhignay ereyada sida: *weyn, yar iwm* koox faleed gaar ah oo ka baxsan kuwa caadiga ah, waxaanna ku magacaabnay kooxda isrogrogga IV ama fal-sifo. Arrintaanna bib baan uga faalloon doonaa.

3.1 Falalka

Ereyada falka looma qorin qaabka ay soomaalidu caada ahaan u adeegsato sida *cunid, karin, barasho iwm*, laakiin qaabka fal amarka ayuu u muuqdaa sida *cun, kari, baro*, qaabkaasoo ah salka falka, ahna qaybta asalka ah oo lagu kabo lifaaqyada muujinaya amminka (tense), xaaladda (mood) iwm. Qaabkani waa nidaamka ay aad u adeegsadaan cilmi-afeedyahannada ku xeeldheer baarista af-soomaaliga iyo xitaa kuwa baara afafka kale ee Kushitigga. Ereyga falka agtiisa, fasiraadda micnaha ka hore, waxaa laba bil dhhexdooda ku qoran falkaas lifaaqiisa qofka 3d ee kelida ee lab iyo dheddig *ah, amminkiisuna yahay qaab tagto habkeeda ebyoon. Tus.

cun f.g1(-ay, -tay) 1. *Cunto quudasho.* 2. *Qaniinyo wax ku yeelid.* 3. *Cayayaan, nafle dhiig ka jaqid.* 4. *Cid il wax ku yeelid.* 5. *Ciyaar turub haad, haad kale oo ka adag ku qaadasho.*

Qaabka fal-saleedka waxaa loo adeegsaday xataa falal aan caadi ahaan loo adeegsanin fal amar ahaan, habkan xitaa afaf kale ayaa loo adeegsaday falal aan lahayn qaab amar, sida falalka soomaaliyeed: *aqoo, yaal, weynow iwm*. Falalku, guud ahaan, laba kooxood ayay u kalal baxaan: *fal-gudbe (f.g)* iyo *fal-magudbe (f.mg)*, hase ahaatee waxaa jira falal loo adeegsan karo labada qaabba, yacnii *fal-gudbe* ahaan iyo *fal-magudbe* ahaanba (f.g/mg). Falkaas oo kale inta laba jeer la qori lahaa mar uun baa la qoray, labada siyood ee loo adeegsadana sharraxaadda micnaha ayay ka dhex muuqdaan. Tus.

baro (f.g/mg3) 1. (f.g) *Aqoon kororsasho.* 2.(f.mg) *U b.: wax caado ka yeelasho.* Tus. "Cali in uu subax walba canjeero cuno ayuu u bartay".

Waxaa jira fal uu isku hayn karo horyaale (preposition) la'aan saddex magac, yacnii yeele iyo laba magac kale aan yeele ahayn. Tusaale ahaan, haddaan u fiirsanno weertan "*Cali ayaa guriga tusay Axmed*" waxaan arkaynaa in falka *tus* uu isku hayo yeelaha (*Cali*) iyo labada layeеле (*guriga* iyo *Axmed*) isagoon u baahnayn horyaale. Falka caynkan oo kale ah waxaa lagu magacaabaa *fallabagudbe* (f.lg). Tus.:

tus² (f.lg1) 1. *Cid wax farta ugu fiiqid.* 2. *Is t.: laba qof isu keenid.*

Guud ahaan waxaa jira afar siyood oo falalaka soomaaliyeed ay isu rogroggaan. Si hogatus ah ayaan halkan ugu soo bandhigaynaa sida afarta qaab isrogrog (conugasion) ee fal-saleedyadu ay uga dhix muuqdaan ereyada qaamuuska. Afartaa hab isrogrog sharraxaaddooda oo koobani waxay ku xusanyihiiin qaybta "Naxwaha af-soomaaliga oo kooban" oo ku qoran xaggadambe ee qaamuuska, waxaa kaloo halkaas lifaaq ahaan ugu qoran dhowr shaxan iyo tusaalooyin oo faahfaahinaya afarta hab ee isrogrogga falka oo kaamil ah.

Isrogrogga I:

Waxyabaha u gaarka ah qaabka isrogrogga I:

- 1) Qaabkan waxaa ka tirsan falalka qaabkooda fal amar ee kelida ah oo aan lahayn dibkabe isrogroga.
- 2) Dibkabaha tagtada qofka 3° ee kelida ah: **-ay** (l.), **-tay/-day** (dh.)

3) Dibkabaha masdarka (infinitive) **-i**

Tus.:

cun f.g1 (-nay, -ntay)

1) Cun! 2) cunay, cuntay 3) cuni (*doona*)

qor f.g1 (-ay, -rtay)

1) Qor! 2) qoray, qortay 3) qori (*doonaa*)

Waxaa kaloo ka mid ah qaybta isrogrogga 1° falal farcame oo qaababkooda amareed leh dibkabeyaal, sida kuwa soo socda.

- a) **gabow**² f.mg1 (-oobay, -owday; -oobi)
1. *gabow* 2. *gaboobay*, *gabowday* 3. *gaboobi*
- b) **xiran**¹ f.mg1 (-rmay, -rantay; -rmi)
1. *xiran* 2. *xirmay*, *xirantay* 3. *xirmi* (*doonaa*)
- c) **bari**³ f.mg1 (-ryay, -riday; -ryi)
1. *bari* 2. *baryay*, *bariday* 3. *baryi* (*doonaa*)

Waxaa qaamuuska laga dhax arkayaa in falalka qaarkood, halka ku cadyahay isroroggaa, la raacsiyey qaabka uu ku dhammaado masdarka oo wax yar ka beddelan sida caadiga ah, arrintaasna waxay u gaar tahay falalka farcame ee aan kor ku soo xusnay oo kala ah saddexdan kooxood: a) (-oobay, -owday; -oobi), b) (-rmay, -rantay; -rmi) iyo c) (-ryay, -riday; -ryi). Waxaa qaabka kooxdan la wadaaga qaar ka mid ah falka caadiga ee Isrogrogga 1°, waxaana ugu wacan isa saameynta shaqallada (vowel harmony) oo keena isbeddel., falalkaas waxaa ka mid ah falka:

dhac (-cay, -cday; **dhici**)

Tus. Wax baa **dhici** doona

Isrogrogga II

1) Qaabka fal amarku wuxuu ku dhamaadaa **-i**, ama **-ee**

2) Tagto *qf.* 3° *ke.:* **-yay** (*l.*), **-say** (*dh*)

3) Masdarka: **-in**, **-eyn**

Tus.:

- a) **kari** f.g.2 (-iyay, -isay)
1) *kari!* 2) *kariyay*, *karisay* 3) *karin* (*doonaa*)
- b) **jidee** f.g.2 (-eeyay, -eysay)
1) *jidee!* 2) *jideeyay*, *jideysay* 3) *jideyn* (*doonaa*)

Isrogrogga III

Astaamaha u gaarka ah isrogroggan:

- 1) Qaabka fal amarku wuxuu ku dhamaadaa **-o, -so, -ow**
- 2) Tagto qf. 3° ke.: **-tay/-day** (l), **-atay** (dh)
- 3) Masdarka: **-an** (-san, -on)

Tus.:

- a) **baro** f.g.3 (-rtay, -ratay)
1) *baro!* 2) *bartay, baratay* 3) *baran* (doonaa)
- b) **baxso** f.g.3 (-saday, -satay)
1) *baxso!* 2) *baxsaday, baxsatay* 3) *baxsan*
- c) **adkow** f.mg3 (-kaaday, -kaatay)
1) *adkow!* 2) *adkaaday, adkaatay* 3) *adkaan* (doonaa)
- d) **caroo** f.mg3 (-ooday, -ootay)
1) *caroo!* 2) *carooday, carootay* 3) *caroon* (doonaa)

Isrogrogga IV

- 1) Falalka ka tirsan kooxdan lama adeegsado fal amarkooda maadaama ay yihiin fal ahaansho ama fal sifo, laakiin qaab ahaan waxaan ka dhignay sida kuwa kale ee badan. Laba koox ayayna u kala baxaan: koox aan lahayn dibkabe, sida *dheer, weyn, og* iwm. iyo koox dibkabe leh, kuwaasoo laba cayn kala ah: a) fal+**an**, sida: *xiran, shidan* iwm., b) magac+**san**, sida: *jabsan, quruxsan* iwm.).
- 2) Tagto qf. 3° ke: **-aa** (l), **-ayd** (dh)
- 3) Masdarka: **-aan**

Tus.:

- a) **dheer** f.mg4 (-raa, -rayd)
1) *dheer* 2) *dheeraa, dheerayd* 3) *dheeraan* (doona)
- b) **furan**² f.mg4 (-rnaa, -rnayd)
1) *furan* 2) *furnaa, furnayd* 3) *furnaan* (doona)
- c) **jabsan** f.mg4 (-naa, -nayd)
1) *jabsan* 2) *jabsanaa, jabsanayd* 3) *jabsanaan* (dh)

3.2 Falal gaar ah

- a) Waxaa jira falal qaab amarkoodu ku dhamaado **-i** oo haddana laba siyood isu rogroggi kara, isrogrogga I iyo midka II. Falalka noocan ah waxaa loo adeegsan karaa labada qaabba, waxayna wadaagaan, micnaha ka sokow, qaabka fal amarka iyo isrogrogga qofka 3° ee labka ee kelida ah, inta kale way ku kala duwanyihiin (sida qf 3° ee dh iyo masdarka). Tus.:

- 1) *badi!*   2) *-iyay, -iday*   3) ***badiyi*** (*doonaa*)
1) *badi!*   2) *-iyay, -isay*   3) ***badin*** (*doonaa*)

Falalka kuwan la midka ah, si aanay u noqon laba erey oo kala gaar ah waxaa laga dhigay hal erey, inta ay ku kala duwanyihiinna waa lagu kordhiyey, labada siyood ee loo adeegsan karo inta la qoray ayaa haddana sumadda ama (/) la dhax dhigay:

badi f.g1/2 (-iyay, -iday/-isay, -iyi)

- b) Waxaa jira falal fal-amarkooda ku dhamaado **-oo** (sida kuwa isrog. III xarafkiisa d) haddana qaabka irogroggoodu uu yahay midka II. Falalkan waa koox gaar ah maadaama midkiiba uu ka koobanyahay laba fal oo laysku lammaaniyay: fal lagu lifaaqay falka **-goo** (fal+**goo**). Tus.:

dabargoo waa fal ka yimid dabar+goo.

dabargoo f.g2 (-ooyay, -oysay)

- 1) *dabargoo!* 2) *dabargooyay, dabargosay* 3) *dabargoyn*

- c) Falalka Isrogrogga II ee fal-amarkooda ku dhammaada **-ee** iyo **-oo** waxaa gobollada qaarkood looga yaqaannaa **-ey** iyo **-oy** (**-ee = -ey/-ay** iyo **-oo = -oy**) hase yeeshee inta kale waa isaga mid, hab isrogroggoodu ma kala duwana. Tus.

jidee = jidey (-iyay, -isay), jidayn (doona), jidayn(ta)

goo = goy (-ooyay, -oysay), goyn (doona), goyn(ta)

Maadaama ay aad u badanyihiin falalka loo adeegsado labadan qaab oo isku midka ah waxaa la doorbiday in hal qaab uun qamuuska lagu qoro. Taas micnaheedu ma aha in midka kale la yaraysanayo.

3.3 Magacyada

Ereyada qaamuuska ee tilmaama magac waxaa hortooda ku suntan, erey naxweedkooda ka sokow, cayntooda naxweed (lab ama dheddig) iyo wadartoodaba.

- a) Magaca qaab wadareedkiisu uma qorna si kaamil ah, waxaa keliya oo laga soo qaaday xarafka ugu dambeeyo ee magaca oo aan is beddelin isagoo ku dheggan lifaaqa wadarta oo raacsan cayntiisa naxweed:

Caado m.dh (-ooyin, m.l.) 1. *Fal bulsho joogteysato kuna dhaqanto.* 2. *Fal qof si joogta ah ugu dhaqmo.* 3. *Dhiig ka yimaada haweenka bishiiba hal mar; dhibaad;xiso;xayl*
Maydhax¹ m.dh (-xo, m.dh) *ld mayrax*

- b) Magaca aan qoraal ahaan isbeddelin markuu yahay kelida ama wadarta, laakiin cayntiisa isbeddesha isaga oo dhan iyo sumadda cayntiisa ayaa dib loo qoraa. Tus.:

tuug m.l (tuug m.dh)

- c) Waxaa jira magacyo gobollada qaarkood ay cayntiisa ka dhigaan lab, kuwana dheddig. Sidaas ay tahay ereyga micniiisa iyo qaabkiisa kale waa isku mid, sida:

arrinka / arrinta, guddiga / guddida, ballanka / ballanta, iwm.

Markaas oo kale hal erey uun baa la adeegsaday isagoo lagu hor qorayo astaanta labadiisa cayn naxweed oo loo dhexaysiinayo sumadda (/): **m.l/dh** (magac lab/dheddig).

guddi m.l/dh.. (-iyo, m.dh) 1. *Dad loo xilsaaray inay ka arrimiyaan xaajo doodi ka taagantahay.* 2. *Dad loo xilsaaray inay socodsiiyaan maamul dawladeed, shirkadeed iwm*

- d) Magac faleedyada (noun verbs) ha ahaadeen kuwa ka yimid fal-saleedka ama kuwa ka yimid fal-farcameedka laguma ag qorin sharraxaadda micnahooda maadaama ay la micna yihin falalka ay ka soo jeedaan. Labadan qaab magaceed mid ayaa hortiisa ku qoran “eeg falka” (uu magacaas ka soo jeedo), midka kalena waxaa ku ag qoran oo keliya “ld” (la mid ah magac faleedka kale).

Magac-faleedyada qaababkan ayay leeyihiin:

- Magacyada ku dhammaada **-id** oo waafaqsan falalka isrogrogga I
(tus: *cun* > *cunid*)
- Magacyada ku dhammaada **-in/-ayn** oo waafaqsan isrogrogga. II
(tus: *kari* > *karin, same* > *samayn*)
- Magacyada ku dhammaada **-asho** iyo **-ood** oo waafaqsan isrog. III
(tus: *gado* > *gadasho, caroo* > *carood*)
- Magacyada ku dhammaada **-aan** oo waafaqsan isrog. IV
(tus: *furan* > *furnaan*)

Tus:

caadbixid, m.f.dh , eeg caadbax², ld caadbax¹

kaddibna waxaa jira labadii erey ee kale

caadbax¹ m.l ld caadbixid

caadbax² mg1, (-xay, -xdy; -bixi) 1. Soo c.: bannaan u soo bixid; muuqasho. 2. Soo c.: qof daacad ah ahaansho.

- e) Waxaa jira ereyo aad u fara badan oo laga samayn karo fal-saleedyada iyagoo si fudud loogu qodbo lifaaqyo yeele:

-e/-ye : bare (bar+e), taliye (tali+ye)

-so/-to: taliso (tali+so), adeegto (adeeg+to)

Ereyada noocaas ah si ulakac ah ayaa qaamuuska looga saaray markii laga reebo qaar yar oo adeegsigoodu aad u badanyahay, sida: *bare, taliye, meerto* iwm.

- f) Waxaa haray in aan xusno magacyo sifadooda gaar ah oo dowrkooda keliya uu yahay in weerta gudaheeda ay ka qabtaan dawrka khabarka (kh) (predicate). Tus: ereyga **caan** oo loo adeegsado sida tan:

- *nin caan ah baa yimid*
- *ninku waa caan*
- **caanka baa yimid* (lama yiraahdo)

Qaamuuskana habka soo socoda ayaa loogu qoray ereyga *caan* iyo mixii la mid ahba

caan m.l.kh C. ah: wax dad badani yaqaan.

Xarafka C. waa ereyga *caan* oo la soo gaabiyeey (C. ah = Caan ah). Magacyada la halmaala ereyga *caan* (sida: *hebed*, *ilbax*, *hodan*, *kaamil* iwm) intooda badan lama raacsin karo qodob asagoo madaxbannaan sida ku cad weerta: *caanka baa yimid, aan ka ahayn markii lagu lammaaninayo magac qodobaysan sida: *ninka caanka ah*.

Mahadcelin

Hawshaan dhammaystirkeeda waxaa kaloo noo suurtageliyay sida lixaadka iyo hagar la'aanta ah ee ay gacanta noogu siiyeen xagga isku duwidda iyo farsamada: Francesca Bitocchi iyo Renato Moretti oo isagu si gaar ah noogu taageerey xagga hawsha kombiyuuterka. Sidaa darted waxay naga mudanyihiin in aan si gaar ah ugu mahadcelino iyaga iyo dhammaan intii kale ee horey gacanta uga gaysatay diyaarinta qaamuuskan.

Annarita Puglielli
Cabdalla C. Mansuur

Ereyada la isku gaabiyay

<i>a</i>	Amar	imperativo	imperative
<i>ac</i>	aan cayinnayn	indefinito	indefinite
<i>baay.</i>	Baayoloji	biologia	biology
<i>bot.</i>	Botani	botanica	botany
<i>bul.</i>	Bulsho	società	society
<i>c.af</i>	cilmig-afeed	linguistica	linguistics
<i>c.beer</i>	cilmi beereed	agricoltura	agriculture
<i>c.cimi</i>	cilmiga cimilada	meteorologia	meteorology
<i>c.fal</i>	cilmi-falag	astronomia	astronomy
<i>c.naf</i>	cilimi-nafsi	psicologia	psychology
<i>c.nafl</i>	cilmiga-naflayd	zoologia	zoology
<i>ca</i>	Cayiman	definito	definite
<i>daaw.</i>	Daawo	medicina	medicine
<i>dd</i>	Diirad	focus	focus
<i>dh</i>	Dheddig	femminile	feminine
<i>dhaq</i>	Dhaqaale	economia	economics
<i>dhm</i>	Dhimman	clitico	clitic
<i>dii.</i>	Diinta	religione	religion
<i>diid</i>	Diidmo	negazione	negation
<i>dk</i>	Dibkabe	suffisso	suffix
<i>e</i>	Erey	parola	word
<i>eb</i>	Ebyoon	indipendente	indipendent
<i>e.d</i>	erey dareen	esclamazione	exclamation
<i>etno.</i>	Etnoloji	etnologia	ethnology
<i>f</i>	Fal	verbo	verb
<i>fals.</i>	Falsafad	filosofia	philosophy
<i>fiis.</i>	Fiisikis	fisica	physics
<i>fk</i>	Falkaab	avverbio	adverb
<i>g</i>	Gudbe	transitivo	transitive
<i>h</i>	Horyaale	preposizione	preposition
<i>isrog</i>	Isrogrog	coniugazione	conjugation
<i>j</i>	Jagaale	ordinale	ordinal
<i>jool.</i>	Jooloji	geologia	geology
<i>juqr.</i>	Juqraafi	geografia	geography
<i>ke</i>	Keli	singolare	singular
<i>kh</i>	Khabar	predicato	predicate
<i>kiim.</i>	Kiimika	chimica	chemistry
<i>l</i>	Lab	maschile	masculine

<i>ld</i>	la-mid	variante	variant
<i>lg</i>	labagudbe	ditransitivo	bitransitive
<i>lh</i>	laahansho	possessivo	possessive
<i>ly</i>	layeеле	oggetto	object
<i>m</i>	magac	nome	noun
<i>maan.</i>	maanso	poesia/poetico	poetry/poetic
<i>mg</i>	magudbe	intransitivo	intransitive
<i>mi</i>	mideeya	inclusivo	inclusive
<i>mu</i>	magacuyaal	pronomo	pronoun
<i>muus.</i>	muusiko	musica	music
<i>nax</i>	naxwe	grammatica	grammar
<i>q</i>	qodob	articolo	article
<i>qaan</i>	qaanuun	giuridico	legal
<i>qf</i>	qof	persona	person
<i>qr</i>	qurub	particella	particle
<i>riw</i>	riwaayad	teatro	theater
<i>s</i>	sifo	attributivo	attributive
<i>sh.r</i>	shanqar-raac	ideofono	ideophone
<i>siyaa.</i>	siyaasad	politica	politics
<i>so</i>	soocan	esclusivo	exclusive
<i>t</i>	tiraale	numerale	numeral
<i>taar.</i>	taariikh	storia	history
<i>tegno.</i>	tegnology	tecnologia	technology
<i>to.</i>	tegnoloji	tecnologia	technology
<i>ti</i>	tilmaame	dimostrativo	demonstrative
<i>tus</i>	tusaale	esempio	example
<i>u</i>	urur	collettivo	collective
<i>u-j</i>	u jeediye	allocutivo	allocutive
<i>w</i>	wadar	plurale	plural
<i>we</i>	weyddimeed	interrogativo	interrogative
<i>wr</i>	weer	frase	sentence
<i>xi</i>	xiriiriye	congiunzione	conjunction
<i>xis</i>	xisaab	matematica	mathematics
<i>y</i>	yeеле	soggetto	subject

Ereyada la isku gaabiyay waxay noqon karaan kuwo laba iyo in kabadan la isku lifaaqay sida: *m.dh, f.mg1, f.g2, m.f.dh, m.l.u.kh, .iwm*.